

## NAKİBÜLEŞRAF

mud ve Abdülmecid'e sadece nakibüleşraf kılıç kuşandırmıştır. Padişahın bizzat sefere katıldığı zamanlarda nakibüleşraf da bir kısım sâdât ile iştirak eder ve sancak-ı şerifin yanından ayrılmazdı. Diğer seferlerde ise nakibüleşrafı temsilen alemdar katılır ve sancağı taşırdı. Bu durumda nakibüleşraf ordunun uğurlanması ve karşılanması törenlerine iştirak ederdi.

Seyyid ve şerifler özel kıyafet giyerlerdi. Bunun için Osmanlı öncesi dönemde yeşil, siyah ve kırmızı gibi farklı renklerin seçildiği görülür. Osmanlı döneminde ise Abbâsiler'de başlayan ve daha sonra sıkça kullanılan yeşil sarık giyme âdeti düzenli biçimde uygulandı. Hatta Osmanlılar, yeşil rengi şeriflerin alâmeti saydıklarından Mekke emiri olan şerife gönderilen nâmelerin keselerinin, hil'atlerin ve harvanilerin yeşil renkte olmasına özen gösterirlerdi. Nakibüleşrafın resmî elbisesi XVIII. yüzyıldan itibaren kazasker elbisesiyle aynı olup en belirgin farkı kavuğu üzerine yeşil sarmasıydı. Nakibüleşraflık hilâfetin ilgisiyle birlikte kaldırılmıştır.

## BİBLİYOGRAFYA :

Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), IX, 266; Mâverdi, *el-Ahkâmü's-sultânîyye: İslâm'da Hilâfet ve Devlet Hukuku* (trc. Ali Şafak), İstanbul 1976, s. 104-107; Safedî, *el-Vâfi*, VII, 65-66; Mecdî, *Şekâik Tercümesi*, II-V, bk. İndeks; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekâyiât* (nşr. Abdülkadir Özcan), Ankara 1995, bk. İndeks; Ahmed Rifat, *Osmanlı Toplumunda Sâdât-ı Kırâm ve Nakibüleşraf: Devhatü'n-nukabâ* (haz. Hasan Yüksel – M. Fatih Köksal), Sivas 1998; Uzunçarşılı, *İlmiye Teşkilâtı*, s. 161-172; a.m.f., *Mekke-i Mükerreme Emirleri*, Ankara 1972, s. 4-12; L. S. Schlicher, *Families in Politics: Damascene Factions and Estates of the 18<sup>th</sup> and 19<sup>th</sup> Centuries*, Stuttgart 1985, s. 109, 124-131, 194-211; Mübahat S. Küçüköğlü, "Lütfî Paşa Âsâfnâmesi", *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul 1991, s. 98; M. Winter, *Egyptian Society under Ottoman Rule: 1517-1798*, London 1992, s. 185-195; a.m.f., "The Ashraf and Niqabat al-Ashraf in Egypt in Ottoman and Modern Times", *AAS*, XIX (1985), s. 17-41; Walid al-Arid, *XIX. Yüzyılda Cebel-i Nablus* (doktora tezi, 1992), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 46-59; Abdeljelil Temimi, *Etudes sur les relations arabo-ottomanes et turques*, Zaghouan 2000, s. 17-24; Murat Sarıçık, "Osmanlı Devleti'nde Nakibül-Eşrafılık Kurumu", *Türkler* (nşr. Hasan Celal Güzel v.dğr.), Ankara 2002, X, 385-393; a.m.f., *Osmanlı İmparatorluğu'nda Nakibül-Eşrafılık Müessesesi*, Ankara 2003; Zafer Erginli, "Osmanlı Devleti'nin İlk Resmî Nakibül-Eşrafı Olan Bir Derviş: Seyyid Natta", *Gümüşlü'den Günümüze Osmanlı Kültüründe Bursa* (haz. Hasan Basri Öcalan), İstanbul 2003, s. 138-148; Hakan T. Karateke, *Padişahım Çok Yaşa: Osmanlı Devletinin Son Yüzyılında Merasimler*, İstanbul 2004, s. 33-34, 58-60, 79, 96, 224; Rüya Kılıç, *Osmanlıda Seyyidler ve Şerifler*, İstanbul 2005, tür.yer.; Ali Emîrî, "Hâdim ve Hâfiz-ı Emânât-ı Mübâreke ...", *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, sy. 19, İstanbul 1335, s. 420

vd.; M. Rosen, "The Naqib al-Ashraf Rebellion in Jerusalem and its Repercussions on the City's Dhimmis", *AAS*, XVIII/3 (1985), s. 249-270; A. R. 'Alâmarvedaştî, "L'origine della Niqabat al-Ashraf nella storia dell'Islam", *OM*, XVIII (1999), s. 297-322; Bilgin Aydın, "Meşihat Arşivi'nde Muhafaza Edilen Nakibül-Eşraf Defterleri", *MÜ-TAD*, sy. 10 (2001), s. 21-26; Pakalın, II, 647-648; A. Havemann, "Nakib al-Ashraf", *EI<sup>2</sup>* (İng), VII, 926-927; C. van Arendonk – [W. A. Graham], "Sharif", a.e., IX, 333-334.



ŞİT TUFAN BUZPINAR

NAKİT  
(النقد)

**Nakd** kelimesi fıkhta "para, iki tarafa borç yükleyen akidlerde bedelin peşin olması ve para borçlarında ödeme" anlamlarına gelir. **1. Para Anlamında.** Nakit kelimesi (çoğulu nuküd) iktisadî kıymetlerin ölçülmesi ve mübadelesine yarayan ve ödeme vasıtası işlevini gören parayı belirtmek için kullanılır. Dar anlamda para bir ülkede tedavülde bulunan millî parayı, geniş anlamda hem bunu hem yabancı ülke paralarını ifade eder. Hz. Peygamber ve Hulefâ-yı Râşidîn döneminde tedavülde bulunan para genellikle Bizans'ın altın dinarı ile Sâsânîler'in gümüş dirhemi idi; "nakdân" denildiğinde bu iki para kastediliyordu. Hatta Abdülmelik b. Mervân zamanına kadar (685-705) yerli para darbedilmediğinden dinar tedavülünün hâkim olduğu Şam ve Mısır yöresi halkı "ehlü'z-zehab", dirhem tedavülünün hâkim olduğu Irak yöresi halkı "ehlü'l-verik" diye anılıyordu. İki para arasında değer yönünden 1/10'lük bir oran bulunduğuna için Hz. Ömer, Resûl-i Ekrem'in deve üzerinden belirlediği diyetin karşılığını 1000 dinar ve 10.000 dirhem şeklinde tesbit etmiştir (*el-Muvaţta'*, "Ukûl", 2; ayrıca bk. **DİNAR; DİRHEM**).

Tedavüldeki paralar sikke halinde de olsa farklı ağırlıklarda buldukları, zamanla aşındıkları veya kırpıldıkları için sayı ile değil tartıyla işlem görmekteydi (Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, V, 17). Ödemelere esas teşkil eden bu paraların yanı sıra ufaklık para olarak çeşitli madenlerden, özellikle bakırdan değişik ağırlıklarda kesilmiş felsler de zaman içinde tedavüle çıkmıştır. Genişleyen İslâm coğrafyasında başta altın ve gümüş olmak üzere çeşitli metallerden kesilmiş farklı ağırlık ve şekillerde madenî paralar (akçe, mangır) tedavül imkânı bulmuştur. Klasik fıkıh eserlerinde nakitle ilgili dinî hükümler işlenirken bu madenî paralar esas alınmıştır. 1929 dünya ekonomik buhranından sonra metal sis-

teminden kâğıt para sistemine geçilmiş ve artık para denilince kâğıt para ve ufaklık metal para anlaşılır olmuştur. Kâğıt paranın değerinin itibarı, yani gerçek kıymetinin temsil ettiği değerle mukayese edilemeyecek kadar düşük olması pek çok iktisadî ve hukukî problemi de beraberinde getirmiştir (bk. **PARA**).

Tedavülden kalkma ve değer dalgalanmaları gibi parasal olayların borç ilişkilerine etkisi fakihleri meşgul eden bir mesele olmuştur. Metal para tedavülünün câri olduğu dönemlere ait eserlerde tedavülden kalkma olayının borç ilişkilerine etkisi kabul edilmiş ve çeşitli çözümler geliştirilmiştir. Fakat değer dalgalanmalarının borç ilişkilerini etkilemesine pek sıcak bakılmamıştır. Metal para dönemine ait yaklaşımlar kâğıt para dönemi problemleri için tatminkâr bulunmamış ve yeni çözüm arayışları başlamıştır. Bu bağlamda para değerindeki dalgalanmalara karşı döviz değeri, altın değeri veya eşya değeri kaydı gibi alacaklıyı koruyan birtakım tedbirler geliştirilmiştir. Bu kayıtlar ödemenin memleket parası üzerinden yapılması, fakat ödenecek miktarın belli bir miktardaki dövizin, altının yahut belirli mal veya malların ödeme veya vade tarihindeki değerine göre belirlenmesi üzerinde anlaşmayı ifade eder. Altınla ifa kaydı ise altın değeri kaydından farklı olup iki şekilde gerçekleştirilir. Birinci şekilde asıl borç altın dışındaki bir şey, daha çok bir para borcu olarak doğmakta, ancak taraflar bu para borcunun doğumu sırasında ne kadar altına tekabül ediyorsa o miktarda altının ifa edileceği hususunda anlaşmaktadır. Özellikle karz işleminde bu yola, ödünç verenin ödünç verdiği paranın o günkü alım gücünü muhafaza etmesi amacıyla başvurulur. Vadeli sarf işlemi mahiyetinde olduğundan fıkhta bu tür anlaşmalar tecviz edilmemiştir. Altınla ifa kaydının ikinci şeklinde ise borcun konusu borç ilişkisi kurulurken altından ibarettir; bir başka şeyin altına çevrilmesi söz konusu değildir. Bey' akdinde semen, kira akdinde kira bedeli altın olarak kararlaştırılabileceği gibi karz akdinde mukriz belli miktarda altını ödünç verebilir. Bu durumlarda borçlunun ifa edeceği edim altından ibaret olur. Miktar ve nitelik yönünden yeterince belirlenmiş olan altının bu şekilde akiddeki edimlerden birine doğrudan konu yapılmasında fıkıhî açıdan sakınca yoktur. Dövizle ifa kaydı hakkında da kıyasen aynı sonuca varılabilmektedir.

Nakit, mal varlığının aktif kısmını oluşturan kalemlerden biri olup iktisadî anlam-

da bir mal değildir. Malın en belirgin özelliği fayda sağlaması, yani ihtiyaçları doğrudan tatmin etmesidir. Para ise ancak ihtiyaç tatminine aracılık eder. İbn Kayyim, bu noktaya dikkat çekerken paranın bizâtihi amaçlanan bir nesne olmayıp bu nitelikteki mallara ulaştırması için talep edildiğini, kendi maddesi maksut bir mal haline gelirse sosyal düzenin bozulacağını belirtir (*İ'lâmü'l-muvaqqâ'in*, II, 157).

Fıkıhta mal tasnifi yapılırken para özelliği taşıyanlar için "nukûd", para dışında kalan menkul mallar için "urûz" terimleri kullanılmıştır. Para özelliği taşıyan ve mislî mal kabul edilen altın ve gümüş ağırlık ölçüsüyle tedavül ediyorsa mislî-veznî, sayıyla tedavül ediyorsa mislî-adedî grubu içinde yer alır. Altın ve gümüş ister külçe halinde ister mâmul halde bulunsun çok defa sikke para hükümlerine tâbi tutulmuştur. Altın ve gümüşün de içinde yer aldığı altı kalem malın birbiriyle değiştirilmesi durumunda peşin ve eşit miktarda olmasını emreden hadisteki altın ve gümüş mübadelesiyle ilgili faiz yasağı hükümünün gerekçesi Şâfiîler, Mâlikîler ve Hanbelîler tarafından para olma özelliği (semeniyet) şeklinde belirlenmiştir. Öte yandan paranın belli bir fazlalıkla borç verilmesi veya vadesi gelen borcun belli bir fazlalık karşılığında vadesinin uzatılması faiz olarak nitelendirilmiş ve geniş tartışmalara konu olmuştur. Zekâta tâbi malların tasnifinde nakit emvâl-i bâtına olarak nitelenenler içinde yer alır. Borçlar hukukunda nakit, hukukî işlemlere konu olması yanında haksız fiil sorumluluğunda kıymet tazmini meselelerinde önem kazanır. Tazminat hukukunda prensip olarak mislî malların tazmini misliyle, kıyemî malların tazmini kıymeti üzerinden yapılır.

Para iki tarafa borç yükleyen akidlerde daima semen konumundadır. Sarf akidinde her iki bedel de para olduğundan ikisi de semen konumundadır ve faiz kapsamına girmemesi için iki bedelin akid meclisinde peşin ödenmesi gerekir. Para-mal mübadelesinde para her hâlükârda semen konumundadır. Bey' akidinde para semen, satıma konu olan mal ise mebi'dir. Selem akidinde peşin ödenmesi gereken bedel paradan ibaret olmasa bile semen konumundadır. Mudârebe sermayesinin para veya para cinsinden bir şey olması gerekir.

Para borçlarında edim daima belirli bir meblağ ifade eder. Parayı temsil eden maddenin bizâtihi kendisi maksut değil-

dir, asıl maksat o maddenin temsil ettiği parasal özelliktir. Bu sebeple para borçlarında cins borçlarından farklı olarak sadece miktarının bilinmesiyle maksat hâsıl olur (Serahsî, XV, 40). Borçlanılan miktarın ödenmesiyle ifa gerçekleşir. Bu miktar çeşitli değerdeki para birimlerinden oluşturulabilir.

Mutlak olarak belirtilen para akdin yapıldığı yerde tedavüle bulunan hâkim paradır (memleket parası). Orada farklı değere sahip birden fazla para tedavüle bulunuyor ve hepsi aynı şekilde kabul görüyorsa akid yapılırken bunlardan hangisinin kastedildiğinin belirtilmesi kaçınılmaz hale gelir. Aksi takdirde edim meçhul kalacağından akid geçersiz olur. Haksız fiil sonucu telef olan şeyin değeri ve zevcenin nafakası gibi akid dışı kaynaklardan doğan para borçları da memleket parası ile belirlenir (Burhâneddin ez-Zerkeşî, II, 428) ve ödeme buna göre yapılır. Fakat taraflar ödemenin yabancı para üzerinden yapılmasını kararlaştırabilir ve bu durumda ifa borcun ancak belirtilen para cinsinden ödenmesiyle gerçekleşir. Para borcu kural olarak nakden ödenir. Başka bir yöntemle yapılacak ifayı alacaklı reddedebilir.

Para, bey' akidinde ferdan tayin edilmeyen karşı edimi ifade eden semen terimiyle özdeş olmadığından bu edim paradan başka bir şey olabilir. Türk hukuk doktrininde ise semenin mutlaka para olması gerekir; aksi takdirde yapılan akid artık trampa olur, bedellerden birinin mislî mal olması ve nev'an tayin edilmesi buna engel değildir. İslâm hukukunda trampa, ferdan tayin edilen bir şeyin yine ferdan tayin edilen başka bir şeyle mübadelesi karşılığında kullanıldığı için semen terimi paradan daha geniş bir kapsama sahiptir. Ayrıca altın ve gümüş fıkıhta mutlak anlamda para sayılırken bunlar günümüzde birer mal telakkî edilmektedir. Bu sebeple bir tarafta herhangi bir mal, diğer tarafta gümüş veya altın olacak şekilde yapılan bir mübadele İslâm hukukunda mutlak bey' kabul edilirken Türk hukuk sisteminde yine trampa sayılmaktadır. İslâm hukukunda semenin mutlaka para olması gerekmediğinden mislî bir mal da peşin ödemek üzere bedel olarak kararlaştırılabilir. Ancak akid sırasında mislî mal dış âlemde taraflarca somutlaştırılmışsa artık o mal borcun konusu olarak belirli hale gelir ve mebi' gibi işlev görür. Şâfiî, Ahmed b. Hanbel ve Züfer'e göre özellikle bey' akidinde bedelin para olması durumunda da tayin edilen para ferdan muayyen hale gelir. Züfer dışındaki Hanefîler'le Mâlikîler'e gö-

re ise mislî maldan farklı olarak para taraflarca tayin edilse bile taayyün etmez (Kâsânî, V, 233; Karâfi, III, 255-257).

**2. Peşin Anlamında.** Fıkıhta nakit kelimesi zarf olarak kullanıldığında iki tarafa borç yükleyen akidlerde bedel konumundaki borcun peşin olmasını ifade eder. Özellikle ifa zamanı belirtilmeden yapılan bir akidde bedelin peşin mi vadeli mi olacağı tartışılırken aksini gösteren bir durum yoksa bedelin nakden (peşin) ödenmesi gerektiği belirtilir. Bu bağlamda nakit müccelin karşıtı olup borcun muaccel olması demektir. Taraflar borcun muaccel veya müccel olduğunda anlaşmazlığa düşerse, meselâ alıcı semenin müccel, satıcı muaccel olduğunu iddia ederse akdin yapıldığı yerdeki örfe uygun olan iddia kabul edilir. Her iki tarafın iddiası örfeye uygunsa ve satım konusu şey mevcutsa taraflar karşılıklı yemin eder ve akid feshedilir. Mal mevcut değilse yemin ettirilerek alıcının sözü kabul edilir.

**3. Ödeme Anlamında.** Nakit kelimesi "para borçlarının ödenmesi" anlamında da kullanılır. Bu durumlarda nakit ifanın özel bir türü olan para borcunun ödenmesi eylemini, yani ifanın borçluya ait olan yönünü ifade eder. İfanın alacaklıya ait olan yönü ise kabz olarak isimlendirilir.

#### BİBLİYOGRAFYA :

*el-Muvaţta'*, "Ukûl", 2; Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Aşl* (nşr. Ebü'l-Vefâ el-Efgânî), Beyrut 1410/1990, V, 17; Sahnûn, *el-Müdevvene*, III, 426; Serahsî, *el-Mebsût*, Beyrut, ts., IV, 24, 66; VI, 353; VII, 85, 127, 215; XII, 139; XV, 40, 110, 139; XX, 57; Kâsânî, *Bedâ'î'*, Beyrut 1986, V, 156, 158, 219, 233; VII, 395; İbn Kudâme, *el-Muğnî* (Herrâs), IV, 360, 617; V, 159-160; Karâfi, *el-Furûk* (nşr. M. Revvâs Kal'acî), Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), III, 255-257; İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmü'l-muvaqqâ'in* (nşr. Tâhâ Abdürraf Sa'd), Kahire, ts. (Mektebetü'l-külliyâtü'l-Ezheriyye), II, 30, 156, 157, 163; Burhâneddin ez-Zerkeşî, *el-Mensûr fi'l-kavâ'id* (nşr. Teysîr Fâik Ahmed Mahmûd), Küveyt 1402/1982, II, 428; Derdir, *eş-Şerhu's-şagir 'alâ Akrabi'l-mesâlik ilâ mezhebi'l-İmâm Mâlik*, [baskı yeri yok] 1989 (Matbaatü'l-asriyye ve mektebetühâ), III, 253; İbn Âbidîn, *Mecmû'atü'r-resâ'il*, [baskı yeri ve tarihi yok] (Dâru ihyâi't-türâsî'l-Arabî), II, 56-65; Subhî Mahmesânî, *en-Nazariyyetü'l-âmme li'l-mucebât ve'l-ukûd*, Beyrut 1948, II, 218-219; A. von Tuhr, *Borçlar Hukukunun Umumi Kısmı* (trc. Cevat Edege), İstanbul 1952, s. 488; Beşir Gözbenli, *İslâm'da Para ve Fonksiyonları* (doktora tezi, 1986), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, tür.yer.; a.m.f., "Para Kavramı'na İslâmî Yaklaşım Üzerine Bazı Düşünceler", *Para, Faiz ve İslâm* (haz. Sabri Orman – İsmail Kurt), İstanbul 1992, s. 69-71; Selâhattin Sulhi Tekinay v.dğr., *Borçlar Hukuku: Genel Hükümler*, İstanbul 1988, s. 1027, 1037-1038; Fikret Eren, *Borçlar Hukuku: Genel Hükümler*, Ankara 1991, I, 153-156; Sabri Orman, "Modern İktisat Literatürü-



## NAKİT

ründe Para, Kredi ve Faiz", *Para, Faiz ve İslâm*, s. 2; Mehmet Erkal, "Madenî Para, Banknot ve Kâğıt Para Mübadelesinde Faiz", *a.e.*, s. 161-169; Bilal Aybakan, *İslâm Hukukunda Borçların İfasi*, İstanbul 1998, s. 72-80, 148-151; R. Savatier, "Paranın Değerden Düşmesi ve Akitlerin Hukukî Durumu" (trc. İzzettin Doğan), *Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi*, VI/9, İstanbul 1972, s. 161-176.



BİLAL AYBAKAN

## NAKKÂRE

(نقاره)

Vurmalı bir çalgı.

Sözlükte "vurmak" anlamındaki **nakr** kökünden türeyen **nakkâre**, mûsiki aletlerini inceleyen ilim adamlarının (organolog) derisi sesliler sınıfının kâse davullar kategorisini oluşturan çalgılar için kullandığı genel bir addir. Araplar vasıtasıyla Endülü's'e, oradan Batı Avrupa'ya geçen nakkâre İspanyolca, Fransızca ve İtalyanca gibi dillerde de kullanılır. Nakkâre kelimesi ayrıca Azerbaycan, Özbekistan, Ermenistan, Pakistan, İran, Hindistan ve Doğu Türkistan'da da görülür. Azerbaycan'daki **nagara** iki derili silindirik küçük davulun adıdır. Aynı çalgıya verilen "goltug davulu" adı Türkiye'de "koltuk davulu" biçiminde yaygınlaşmıştır. Anadolu'da dövme bakırdan veya pişmiş topraktan yapılan bu tür halk müziği çalgılarına **çifte nağra** denmektedir.

Osmanlı mehterhânesinin, yüzüne deri gerilmiş üç vurmalı sazından biri olan nakkâre, yarım küre biçimindeki dövme bakırdan bir gövdenin üzerine deve (veya eşek) derisi gerilerek yapılan küçük bir çift da-

vul olup "zahme" veya "tokmak" adı verilen ahşap çubuklarla çalınır. Kâse de denilebilecek bu davullardan biri diğerine göre daha küçük ve derisi daha incedir. Nakkârenin boyutları için kesin rakam vermek zordur. Ancak çapı için en yaygın ölçünün 25-35 cm. olabileceği söylenir. Derinliği genellikle çapın yarısı kadardır veya daha derindir.

Mehterhâne kullanılan dev kâse davullar "kös" (kûs) adıyla anılır. Küçük kös olarak da nitelenebilecek olan nakkâreyi çalana "nakkârezen" veya "nakkârei" denir. Mehterhâne nevbet düzeninde nakkârezenler zurnazenlerin yanında bağdaş kurmuş vaziyette oturarak çalarlardı. Yürüyüş halinde at üzerinde iseler nakkâreleri eyerlerinin önüne, yaya iseler bir kuşakla bellerine bağlarlardı. Yürüyüşte sol pazu üstüne yerleştirilerek çalınan daha küçük nakkâreler de yapılmıştır. Bu küçük nakkârelerin birine sol eldeki ince çubukla zayıf, diğerine sağ eldeki daha kalın çubukla kuvvetli zamanlar vurulurdu. Küçük nakkâreler bazı dergâhlarda kullanılan ve "nevbe" adı verilen çalgıları andırır. Aynı adla dairenin yanında ikincil bir ritim çalgısı olarak da kullanılmış olan nakkâre eski İstanbul'da açık hava eğlencelerinde, özellikle düğünlerde çalan "mehter-i birün" adlı mûsiki takımının başlıca ritim sazıydı.

Tarikat toplantılarında ve özellikle Mevlî mûsikisinde önemli bir yeri bulunan nakkâreye Mevlî dergâhlarında kudüm adı verilmiştir. Evliya Çelebi'nin, *Seyahatnâme*'sinde dinî törenlerde çalınan sazlar içerisinde sık sık nakkâreden bahsetmesinin yanı sıra XVII. yüzyıl ortalarında yetişmiş nakkârezen Ali Çelebi, Sâdık Çelebi ve Üsküdarlı Sâlih Çelebi gibi kudümzenlerden söz etmesi, kudüm ve nakkâre adlarının aynı çalgının farklı çevrelerdeki isimleri olduğunun bir delili sayılmalıdır (bk. KUDÜM).

## BİBLİYOGRAFYA :

Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 636; IV, 355; VIII, 771; IX, 413; X, 428-429; Mahmut Ragıp Gazimihal, *Musiki Sözlüğü*, İstanbul 1961, s. 174-175; Haydar Sanal, *Mehter Musikisi*, İstanbul 1964, s. 83-85; Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş: Türklerde Devlet ve Ordu Mehteri*, Ankara 1987, VIII, 238-266; Stanley Sadie, *Grove Dictionary of Musical Instruments*, London 1995, II, 739-742, 747-749; Habib Hasan Touma, *La musique arabe*, Paris 1996, s. 109; D. Franke, *Museum des Institutes für Geschichte der Arabisch-Islamischen Wissenschaften*, Frankfurt 2000, s. 241-243; M. Rizâ Dervîşi, *Dâ'iretü'l-Ma'ârif-i Sâzhâ-yi İrân*, Tahran 1384 hş., II, 233-414; H. Usbeck, "Türklerde Musiki Aletleri", *MM*, sy. 254 (1970), s. 28.



FİKRET KARAKAYA

## NAKKÂREHÂNE

(نقاره خانه)

XIX. yüzyıla kadar Türk ve İslâm devletlerinin teşkilâtlarında yer alan bando takımlarına verilen isimlerden biri (bk. MEHTER).

## NAKKAŞ

(النقاش)

Çeşitli maddeler üzerine resim ve süsleme yapan sanatkar, ressam, işlemeci.

Sözlükte "birden fazla renkte boyamak, iğne veya özel aletlerle işleme yaparak süslemek" anlamındaki **nakş** kökünden türeyen **nakkâş** bu işi meslek edinenlere verilen unvandır. Bu unvan aslında hakkâk, oymacı, tezhip ustası gibi sanatçıları da içermekle birlikte tarihte daha çok "ressam, minyatür ressamı" mânasında kullanılmış, bez ve kumaş üzerine iğneyle işleme yapanlara, motif nakşedenlere de **nakşbend** denilmiştir. Nakkaş kelimesi, daha çok minyatür ressamları için kullanılmaya başlandığı Emevî sonrası dönemlerde kitap sanatındaki müzehhip, siyahkalem, musavvir, şebihnüvis, meclisnüvis, cetvelkeş, renkzen ve tarrâh gibi değişik işler yapanların tamamını kapsamına almıştır. Bununla beraber genellikle minyatürcülere **musavvir**, tezhip yapanlara **müzehhib** ve boyasız çalışma yapanlara **tarrâh** adı verilmiştir.

Nakış kelimesi, ilk dönem İslâm kaynaklarında mühür olarak kullanılan "yüzük üzerindeki yazı ve resimler" anlamında geçmektedir. Kettânî'ye göre Hz. Peygamber'in yüzüğünün nakışı hakkındaki rivayetler Medine'de o dönemde bir nakkaşın varlığını göstermektedir (*et-Terâtibü'l-idâriyye*, II, 292). Kaynaklarda nakkaşlara üzerinde çalıştığı materyal veya eşyaya göre "nakkâşü'l-fidda, nakkâşü'z-zehab, nakkâşü's-sikke, nakkâşü'l-hicâre" gibi adlar verilmiştir. Meselâ mûsikişinas İbn Süreyc'in mugannî damadı Ebû Mes'ûd Saîd'in aynı zamanda nakkaş olduğu ve Ebûkubeyste taştan tencere (büreme) yaptığı rivayet edilir (Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, V, 70; Safe-dî, XV, 261). Eş'arî kelâmcısı Ebû Ca'fer Muhammed es-Sülemî de "nakkâşü'l-fidda" idi (Hatîb, I, 325; İbnü'l-Cevzî, VII, 151). Mugire b. Şu'be'nin İrânlı Mecûsî kökenli kölesi Ebû Lü'lü'n demircilik ve marangozluk yanında nakkaşlık da yaptığı riva-

Sultan III. Ahmed'in şehzadelerinin sünnet düğününde nakkârezenler (*Sumnâme-i Vehbî*, TSMK, III. Ahmed, nr. 3593, vr. 116'dan detay)

